

Utkvělé černé ikony

Verše z let 1954–1962

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

2

Na prázdné parcele
s nejhorší trávou,
kde leží cihly,
rezavá cihlová drť,
dráty, rozbité hrnce
a kusy liščích a kuních želez,

ospalá třicetiletá žena
ve špinavém rozpáraném svetru
a v odložených pánských kalhotách

hladila tichého černého psa,
černého německého ovčáka,
vroucně hladila tichého černého psa
toho dopoledne otrásaného větrem

a nepodnikala nic,
aby si sehnala nové šaty,
střevíce nebo pěnivé mýdlo...

Ta žena byla tak unavená
jako já,
tehdy,
toho dopoledne otrásaného větrem.

Až malá ňadra
omrzí jejich místo,
stáhnou se do těla,
projdou jím
a na jejích zádech
nadzvednou pokličky lopatek,

pak teprv,
podobna andělu
se zakrnělými křídly,

začne brát vážně
všechno laskání
ze směru očí a úst.

Stránky z deníku

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

Curriculum vitae (breve)

Vnuk! Pro něho si odpíraly
vesnické černé stařeny.
Na dvoře močka. Uvnitř spali
po třech... I kýlou sražený...

Osmnáct. V Praze: Slánský, sníh...
dva metry třicet gabardénu,
na prodej z Vánoc, z posledních.
A v lednu pak tu vdanou ženu,

klíč k jejím dveřím. („Drahá!“ „Drahý!“)

Jen penzisti od státní dráhy
dál pevně věří ve hvězdy
a kupují si jízdní řády,
přestože věčně dřepí tady
a nikdy nikam nejezdí.

Předplatné

Smrt přijde dřív než nakonec.
Před koncem rolí, koncem vět.
Má abonmá. Jak lakomec,
zač platí, to chce uvidět.

Ne nakonec, smrt přijde dřív,
než zhasne rampa, zpustne sál,
pro toho, kdo si na ni pliv,
i kdo ji tajně miloval,
ač vystrkoval na odív,
jak moc a zrovna teď je živ.

Smrt, to je divák z prvních řad.
Ta nectí řády, odznaky.
Přijde nám s textem zřymovat
scénické poznámky.

(18. března 1977)

Negalantní konverzace

„Ne, neznám... Syn? Tak ne tvůj přítel?“

Vytrať se... „taky verše... ctitel...“

...*jak u krejčího, za plentu.*

Ty — *unavený objevitel*

svěžích a slibných talentů...

„Vím od maminky, že vás znala...“

No, znala... Pět let se mnou spala.

...*hlavně už by je neměl mást*
sentimentální Fellini...“

„Jo, kapr bude jikry klást
pořád, i do kyseliny...“

„Jitřní zrak...“ „A co na pár piv?“

„Až po vás...“ *Přesně, přesně tak:*
můj ocas taky prošel dřív
než tvoje hlava... ta až pak...

(30. května 1983)

POVÍDKY

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

Smaltovna

Šel jsem po Veletržní vzhůru, do sedmi scházelo pár minut a nikde jsem ji neviděl. Zůstal jsem stát na posledním rohu před smaltovnou. Vítr se hnal ulicí plnou sivé modři, vyšmolkované pondělkem a podzimem. Už byla pryč, nebudu mít ani to, jak běží proti mně. Běhávala trapem proti mně dolů k Paláci na sedmnáctku a teprve ona mě vlastně každý den probouzela. Dnes už byla pryč.

Pec byla studená, ženské u skříněk se už štěkaly. Poslušný seděl na lavičce se Syslem. Sysel měl v hlavě. Každé pondělí měl po ránu v hlavě. Poslušný si balil cigaretu nad velkou cigártaškou a olizoval papírek.

„Mám zas na dva roky pokoj. Měls slyšet, co tam lidi říkali. On stojí sám před bránou... Za tohle jim peníze cpát nebudu...“

Ze zasklené kanceláře vylez Hervert:

„Co je s tím Staňkem? Neříkal v sobotu nic?“

„Já nevím, že by něco říkal,“ řekl Poslušný, „nejspíš mu ujel vlak.“

Šněroval jsem si boty. Hervert se na mě díval.

„Tomu to ujede každý pondělí. Já se s ním nebudu párat, já to ohlásím na ústředí.“

„Franc sem má dneska přijít,“ řekla Pokorná.

„Taky že jo,“ Hervert se na mě pořád koukal, „ať si to s ním Franc vyřídí sám.“

Oblékal jsem se co nejpomaleji.

„Zábrano, půjdeš roštovat a nanosíš tam koks. To prase to tam všechno nechalo.“

„Nemoh roštovat, pec byla ještě horká, pálili jsme v sobotu do půl devátý;“ řek Sysel, vstal z lavice a hned se opřel o mlejn.

„Hlavně jste tady chlastali a dělali fušky.“ Hervert mával rukou. „S tímhle ale máte konec, pánové.“

Strčil jsem horem do pece žárovku na šňůře a vzal šínu. Popel se při prvním zapáčení zvedl a nebylo nic vidět. Škvára byla vychladlá a zapečená a musel jsem vzít hák.

„Stehlíkovi včera přišli dva holubi první — večír hostil celou hospodu, ani nevím, kdy táta přišel,“ vykládala Kondelíková Poslušnému.

„Nemám zelenou,“ křičel stříkač Chalupa a hodil sběračku do lavoru. Šel na schody a křičel na Herverta:

„Lojzíku, máme zelenej smalt?“

„Měl ho přivízt Šťastnej v pátek.“

„Tak není.“

„Možná že přijede dneska.“

„Leda vodpoledne. Jel do Radotína...“

„Tak tam zavolej.“

Nosil jsem uličkou koks v putnách ze dvora k peci. Když jsem vyklápěl putnu přes hlavu, spadly mi pod nohama cihly a měl jsem prach za krkem a pod blůzou.

Staněk přišel o půl desáté, vymydlený, kolem krku štráfkovanou košili a klobouček s pírkem. Hvízdal si: „Když mi neotevřeš, otevře mně jiná.“

Sundal si kabát a zůstal nade mnou stát. Mlaskl a zakymácel se na nohou.

„Toho koksu je tady málo. Vyšťourals to fest?“

„Sedmnáct puten,“ řek jsem.

Chalupa vystrčil hlavu z dílny. V ruce držel stříkačí pistoli. Šlauch přivřel mezi dveřma.

„Lojza držkoval,“ ohlásil.

„Ať si trhne nohou! Stáli jsme v Kolíně dvě hodiny.“

Staněk se převlékal u pece. Močil na koks, když Hervert přišel. V ruce držel papír.

„Tohle už se jednou vodnauč, ty prase nečistý. Kdo to má čuchat, až tím přiložíš?“

Změnil hlas.

„Ty pondělky si vyjednáš na ústředí. Já potřebuju jet, Chalupa má nastříkáno a pec je černá. On ti to Franc řekne.“

„Spánembohem,“ řekl Staněk a zapínal si příklopec. „Já za ty vlaky nemůžu. Já tady nemusím bejt. Paličovi ruce urvou. Mně zle nebude. Můžu jít v Pardubicích k naftový peci. Za dva pět čistejch. Mně zle nebude. Ale to si pamatuj, že tuhle mrchu ti v žáru nikdo jinej roštovat nebude. Jestli to nevíš, tak Franc to ví. A když to budou představovat, tak stojíte dva měsíce a na pokladnu si nosíte z domu.“

Strčil jsem ruku pod košili. Prach z koksu se přilepil na zpcená záda.

„Zábrano, víš, kde je sklenář?“ řekl Hervert.

„Pod Palácem, přes ulici.“

„Tak si vem tohle,“ podal mi papír, „a zeptej se, kdy by nám to přišel zasklít. Máš tam napsáno, kolik toho je, a rozměry.“

„Tuhle pec...“ řekl Staněk.

Na dřevěný barák národního výboru lítalo listí. Po Veletržní se pořád hnal podzimní vítr. Listí plavalo v betonovém rybníčku a Mária u pumpy lila z konve olej do odměrky. Nákladáky se honily nahoru a dolů, závozníci na Máriačku salutovali a dělali ksichty. Před Stehlíkovou hospodou skládali led. Dostal jsem chuť na pivo.

„Včera prej vám vyhráli holubi,“ řekl jsem Stehlíkovi.

„Vyhráli. To vám říkala Kondelíková, že jo?“

„Myslím, že Kondelíková.“

„Starej se jí tady včera zblil jak alík.“

„Zadarmo, že jo. To z těch holubů máte nějaký prachy?“

„Houbec prachy, teď to má Svazarm... Nalil jsem jim jen tak, z radosti.“

„Tak proč se s tím páráte?“

„To víte, když je člověk milovník... Já držím holuby dvacet let. Byl jsem předsedou holubářského spolku pro Letnou a Holešovice. Ale teď je to zabítý. Všecko to má Svazarm...“

„Šéfe, vod toho ledu studí až v žaludku,“ řekl závozník. Stehlík sáhl pro rum.

Myslel jsem na tu ranní holku, s kterou jsem se dneska minul. Pod Palácem cinkaly prázdné dopolední tramvaje.

„Až příští tejden,“ řek ve sklenářství chlap s kloboukem na hlavě. „Vy jste ze smaltovny — vodshora? Tam se to zasklívá každej podzim. Co tam s tím děláte, chlapi?“

„Voni to vždycky v létě chlapi vod pece roztlučou, nemůžou tam hicem vydržet. No, a na podzim je jim zas zima. Tam se nedaj votvírat vokna.“

„To by člověk nevěřil,“ smál se sklenář. „No, když jim to přijde laciněj... Takže příští tejden. Ten papír mi tady nechte.“

Na ulici jsem si vzpomněl na Helmutha — jak bylo to letošní léto v Praze bez něho dlouhé a jaká to byla nuda. S Helmuthem nikdy nuda nebyla. A nic jsem o něm nevěděl. Helmuth byl jediný, po kom se mi momentálně v životě stejskalo. A nic jsem o něm nevěděl.

Šel jsem do Šimáčkovy ulice.

Helmuthova teta na mě ve třetím patře chvíli koukala, než mě poznala. „To je jak telepatie, pane Zábrana. Pojdte dál. Co že máte na sobě montérky? Posadte se.“

Belhala se o holi, obě nohy měla v gumových punčochách.

„Je tady od něho dopis. Přijde domů. Píše, že příští tejden. To je tenhle. Amnestie se na něho vztahovala... Píše taky pro vás, abych vám to sdělila. Adresu nenapsal a já ji neznám... Ten den, co to přišlo, jsem potkala na Strossmayerově náměstí slečnu Kaťušku, říkala, že vaši adresu taky nezná.“

„To víte...“

Kateřina mou adresu znala. Znala ji tak dobře, že ji nemohla zapomenout.

„Máte tady ten dopis?“

„Je v pokoji, hned ho přinesu.“ Opřela se o hůl. „Nohu mám otevřenou, já s těma nohama...“

Helmuth psal tužkou — že přijde v tomto týdnu, den že neví, a aby mi dali vědět.

„Chtěl bych mu tady nechat lístek. Mohla byste mi dát kus papíru a něco na psaní?“

Napsal jsem: „Helmuth, dělám teď tady pár kroků odtud ve smaltovně, Veletržní 37. Je to proti benzínové pumpě a tomu betonovému rybníčku nad národním výborem. Jsem tam od sedmi do čtyř. Přijď hned, jak se vrátíš. Honza.“

„Dejte mu to, jak se vrátí, paní Wenzlová.“

Neudržela se a začala to číst hned přede mnou.

„Vy už nejste v Radotíně? Na Veletržní to znám. Tam bejval starej Havránek. Kolik tam vyděláte?“

„Ale — nestojí to za řeč.“

„A do školy zpátky nepomejšíte?“

„Prosím vás, paní Wenzlová, to je pro hošíky. Dneska mě zajímá všechno vostatní víc než sedět na univerzitě a poslouchat přednášky.“

Podal jsem jí ruku.

„Musím mazat. Utrh jsem se odtamtud jen na chvílku. Dejte to, prosím vás, Helmuthovi hned, jak přijde.“

Ve čtvrtek jsme seděli v poledne v závodní jídelně U Dušků a jedli fašírku se zelím a s bramborama, a když jsem vyšel se lžící v ruce na ulici, stál Helmuth na chodníku.

Měl na sobě starý dvojitý zelený klobouk, z montgomeráku čpěl naftalín. Byl bez bradky, scházela mu i anglická čárka pod nosem. Měl hladké tváře, ztvrdlé ruce a tvrdá žebra.

„Tak tady neblbni na ulici,“ řek a odstrčil mě.

Chalupa s Kondelíkovou a se Syslem čuměli, ale jak jsme se od sebe odtrhli, přešli na druhý chodník.

„Helmuth,“ řek jsem.

„No, co je?“

„Kdys přišel?“

„Ráno.“

„Dala ti teta lístek?“

„Dala... Jak ses sem, člověče, dostal?“

„Šoupli mě sem z Radotína z trestu. Pustili tě na aminu?“

„Ilbost. To si vybájila tetka. Vodseděl jsem to. Nikdo za tebou nebyl?“

„Nějakej chlap z Budějovic. Koncem května.“

„A z Karláku nikdo?“

„Ne, už nikdo.“

„Dali mi jen půl roku. Tos nevěděl?“

„Nevěděl jsem vůbec nic.“

„Od kolika v odpoledne děláte?“

„Od jedné.“

„Kolik je?“

„Já nemám hodinky.“

„Já taky ne.“

Sešli jsme na roh a tam jsem se podíval výkladem do řeznictví. Nebylo ještě půl jedné.

„Je čas. Jdem si někam sednout, Helmuthe.“

Na Belcredce jsme seděli v cukrárně a jedli dorty. Oba jsme se smáli a dlouho jsme nemluvili.

„Jaký to bylo?“

„Kriminál, co chceš. Posraný.“

„Co chceš dělat?“

„To se uvidí. Teď nevím. Jak seš s prachama? Jezdils do Chuchle?“

„Byl jsem tam jednou v létě. Teď na podzim ještě ne. Hanák to vypliv, celou partu. V Poděbradech měli nějaký průser a asi se podělal. Vůbec jsem s ním nemluvil. Buď ho z Chuchle vyrazili, nebo — já nevím. Blavu jezdí Ráček. To mi říkal Kozderka — potkal jsem ho na ulici.“

„Vzal si tu blondýnu?“

„No jo — tu.“

„Tak ho hecuje ona.“

„Asi že jo. — S prachama si nedělej starost, Helmuthe.“

„Vod čeho seš tak zařezanej?“ naklonil se na stoličce a vzal mě za šos montérek.

„To je smalt a koks a všechno svinstvo. Je to pěkná oblbovačka.“
„Nic jinýho si nemoh, co?“
„Nechtěl jsem se moc hejbat.“
„Si něco měl?“
„Neměl nic. Ale tak. Furt nějaký lízačky někde jsou.“
„Tam tvý méno vůbec nepadlo. Šel jsem vod toho voklikou, hned vod začátku.“
„Mačkali tě moc?“
„Ne, všeccko v rukavičkách. To sem sehrál. Máš prachy jen z tý smaltovny?“
„Skoro.“
„Co ostatní?“
„Boris je pryč, to víš?“
„Ne.“
„V červenci, člověče. Letadlem. Velká sranda — plný noviny. Muselo to bejt horký. Pilot byl jejich a asi dost frajer, chtěl prej to sklepat, začal s mašinou mávat... Znáš Borise. Procvakli mu levačku a vybrali to pět metrů nad lesem. V novinách bylo, že cestující utrpěli nervový šok, to jest — čenžovali hozny. Přistáli v Mnichově. Počítám, že je dávno v Bělehradě.“
„Byl někdo s ním?“
„Známej asi nikdo. Psali, že tam byli tři Jugoslávci — ty jsme neznali.“
„A to musel, nebo jak?“
„Já nevím, já jsem s ním předtím tři neděle nemluvil. Byl někde na Moravě.“
„Možná že je líp, že je pryč.“
„To si myslím.“
„Snědli jsme každý tři dorty. Helmuth šel se mnou ke smaltovně.“
„Kam půjdem večír?“ zeptal jsem se.
„Mně je to fuk.“
„Ve čtyři mám padla, tak za tebou přijdu.“
„Počkám u Paláce.“
„Tak jo.“

Den byl jasnější. Viděl jsem, že nejde po Veletržní dolů, ale obchází pumpu, plívá do rybníčku, ruce v kapsách.

„Kam jdeš?“ křikl jsem na něho přes ulici.

„Tak... trochu se projít... do Stromovky.“

„To jdi do Parku oddechu.“

„Proč? Co je tam?“

„Matinky a dětinky,“ křikl jsem. „Tam vokřeješ.“

Vyplázl na mě jazyk, ale pak jely nákladáky, kolik za sebou, a zakryly ho. A stejně už byla jedna hodina.

„Jaký sou filmy?“ zeptal se Helmuth, když jsme šli po Příkopech. Tady uprostřed města už nebyl vítr. Obchody svítily.

„Musíš jít na Mzdu strachu. Snad to ještě někde dávaj.“

U chodníku stála italská simca, kolem chlapi a kluci. Protlačili jsme se k vozu. Měl diplomatickou elipsu, bílý volant s jednou příčkou, řazení nahoře, vzadu na sedadle se válely časopisy tištěné na křídě, dámský klobouk, rtěnka a načatá krabička Lucky Strike. Interiér jak od aranžéra.

„Za spartaka bych to nevyměnil,“ řekl někdo z hloučku.

„Kam půjdem, Jelínek má zavřino.“

„Má otevřino. Maj teď neděle místo čtvrtka.“

„Vy jste tady — pane — hezky dlouho nebyl,“ řekl vrchní Helmuthovi a podal mu lístek. „Musím vám říct, že vám sem pán chodí se slečnou,“ usklíbnul se na mě.

„To teda žárším. Je aspoň hezká?“ řekl Helmuth a strojově se usmál.

„Zajisté,“ řekl vrchní. „A co vousy — nic?“

„Vyrážka,“ řekl Helmuth trochu přiškrceně a zakvedlal si dvěma prsty mezi límečkem košile a krkem, „ale nevzdávejte se naděje.“

„Pravdaže,“ řekl vrchní, „dámy si na to potrpí.“

„Jak která.“ Helmuth četl jídelní lístek a nezvedal hlavu. „Vy jste nosil vousy?“

„Kdepak, já ne. Kdepak já. Mně to roste víc na krku než na bradě. A pak, viděl jste vousatého číšníka? Ještě tak knírek, za první republiky.“

„Viděl jsem moc chlupatejch číšníků...“ řekl Helmuth docela mimochodem, bezvýznamnou intonací. „Nemyslím vás, samozřejmě...“

„To prosím ano. To nese povolání.“

„Dám si to skopové,“ řekl Helmuth a podal mu lístek.

„Já taky.“

„Dvakrát skopové, prosím. Co k pití?“

„Červené. Jaké máte?“

„Je tam Gamza...“

„Co dál?“

„Frankovka...“

„Tak tu.“

„Láhev?“

„Láhev.“

V hospodě bylo málo lidí a u stropu se točil ventilátor. Helmuth kouřil a díval se do ubrusu.

„Tady je to pořád stejné. Toho dědka mám rád.“

Kroutil rukou v zápěstí.

„Vypadáš docela dobře, Helmuthe,“ řekl jsem. „Vraceli se chlapi hůř.“

„Za půl roku — prosím tě. To je jak dovolená.“

„Co jste dělali?“

„Co sme tam byli na krátký, tak zedničinu. V Příbrami. Ptal sem se tam na tvýho fotra, ale nesešel sem se s ním. Je asi na jinym táboře. Já byl na Rovnosti.“

„On už tam není. Je zpátky na Bitýzu. V Jáchymově.“

„Jediný, co ti tam schází, sou ženský. To je taky jediný, nač tam myslíš...“

Zapaloval si novou cigaretu. Věděl jsem, že se teď zeptá. Čekal jsem na to celou tu dobu.

„A vůbec — co Kateřina?“ řekl.

Byl jsem zticha.

„No dobrý.“ Zatáh z cigarety. „Ale stejně mi to řekni. Co dělá?“

„Kurví se. Jako všecy.“

„Co je to zač?“

„S Horníčkem. S tím inženýrem.“

„Kdo to je?“

„Ale znáš ho. Chodil do bridžroomu. Hrával se Schulzem.“

„Schulz přece hraje jen se starou.“

„Ještě dřív. Loni. Jen si vzpomeň. Blondák je to. Taky jezdil do Chuchle. Arne ho odněkud znal. Počkej — no hergot — Štětinka mu říká.“

„Štětinku znám. Tak s tím? Jak se k sobě dostali?“

„To nevím.“

„Ona řekla tetce, že nezná tvou adresu, že jo?“

„Prej jo.“

„A za tebou nebyla? Ani na začátku?“

„Ne, ani jednou. Nějak začátkem léta mi to říkal Černý a pak jsem je potkal v Zoboru. Dělal, že mě nevidí. Černý říkal, že jí dal nějaký prsten. Stará Flajšhansová prej před ním sedí na zadku.“

Vrchní Jelínek přinesl jídlo a odešel. Helmuth krájel maso.

„Co Alika? Byls v létě na Medlově?“

„Alika je vdaná.“

„Neblni.“ Položil příbor. „To sou pěkný hlášky,“ řek potom. „Jak je to možný?“

„To samý co s Katkou. Máma ji vyhecovala. Holka se chtěla vdávat, voni chtěli chlapa s flekem a s prachama. Starej Lustig byl jmenovaný akademikem. Moc jim záleželo na tom, aby měli kádrovýho zetě.“

„Co ti řekla?“

„Jo. — Hotovou věc. Nic. Poslala mi oznámení. V červnu. V sobotu jsem měl za ní jet na Medlov a v pátek jsem dostal z Brna svatební oznámení. Už jsem měl sbalenej kufr.“

„Byls tam?“

„To už bylo po svatbě. Poslali to dodatečně. Dal jsem jí akorát pár facek na rozloučenou. U rychlíku před cikánama, ty z toho měli plezír.“

„Co ona?“

„Řvala, že skočí pod vlak. To víš, že neskočila. Seru jí na hrob.“

„Sebralo tě to.“

„Nesebralo. Hovno.“

„Byla to láska jak trám.“
„To byla. A kdoví. Když to mohla udělat, tak asi nebyla. Nechme toho.“
„Máš ženskou?“
„Mám.“
„Pěknou?“
„Z dohozu. Předvedu. Můžem tam večír jít. Má kvartýr.“
„Co dělá?“
„Prodává v Elektře. Co budeš dělat s Katkou? Setřeš ji?“
„Vůbec za ní nepůjdu.“
„A s ním? Má hubu jak stvořenou na rozbití. Od tebe mu bude jedna stačit.“
„Ani mě nenapadne. Zahraju si s ním bridž. Voškubu ho.“
„To se mejlíš. Musí dělat Mikuláše. Kupovat prsteny. Ten s tebou hrát nebude. Ten už nebude hrát s nikým.“
„Dej pokoj,“ řek. „Zametli nás — kurvy.“
„Koho myslíš?“
„Hochy vod Zborova. Kdyby nás nezametalí oni, nezametal by nás ženský.“

KOMENTÁŘ

I/ OBSAH SVAZKU

Přítomný svazek obsahuje podstatnou část beletristického díla Jana Zábrany (1931–1984), významného překladatele, esejisty, básníka a prozaika, který od konce padesátých let svými překlady především z ruské a americké literatury významně ovlivňoval české literární prostředí. Z jeho vlastního díla, nepočítáme-li doslovy a další texty, jimiž doprovázel své překlady v knižních vydáních nebo v časopiseckých otiscích, vyšly za jeho života, v šedesátých letech, pouze tři básnické sbírky. Nemalá část jeho beletristické tvorby tak byla připravena k vydání až z pozůstalosti, po roce 1989, včetně rozsáhlého výboru z jeho deníků, který na počátku devadesátých let patřil mezi jedno z prvních podstatných osobních svědectví o období totality na poli bezsýžetové literatury. Skrze něj se život a dílo Jana Zábrany staly neodmyslitelnou součástí dějin české poválečné literatury, do níž mohl za nesvobodných poměrů, stejně jako řada jeho generačních druhů, kteří začínali psát v padesátých letech, patřit především jako překladatel.

Svazek *Básně a povídky* přináší revidované a komentované znění čtyř Zábranových básnických sbírek a soubor povídek; všechny tyto texty byly již dříve publikovány, ať už za autorova života, nebo později z pozůstalosti. Do přítomného svazku jsme nezahrnuli juvenilie, nedokončené básnické cykly a básnické sbírky, které se dochovaly v rukopisech, a prozaické fragmenty. Oddíl *Básně* obsahuje trojici básnických sbírek, které vypravil autor k prvnímu vydání v šedesátých letech, ale jež vznikaly zhruba od roku 1954. Jsou to sbírky *Utkvělé černé ikony* (1965), *Stránky z deníku* (1968) a *Lyně* (1968,

později přejmenováno na *Samosoud*, tak i zde). Doplňuje je básnická sbírka *Zed' vzpomínek*, na které Zábrana pracoval na přelomu šedesátých a sedmdesátých let a jež byla vydána na základě rukopisu z pozůstalosti až v roce 1992. Oddíl Povídky sestává z povídek z padesátých let, z nichž část byla nalezena v pozůstalosti v roce 1992 a poprvé vyšla tiskem v souboru *Sedm povídek* (Brno, Atlantis 1993). Naše vydání přináší soubor povídek rozšířený o další texty objevené později, v roce 2007, tedy Zábranovo povídkové dílo v rozsahu a uspořádání odpovídajícím svazku *Povídky* (Praha, Torst 2012).

Do Zábranova beletristického díla dále patří trojice detektivních románů napsaných ve spolupráci s Josefem Škvoreckým, ale publikovaných pod Zábranovým jménem (*Vražda pro štěstí*, 1962; *Vražda se zárukou*, 1964; *Vražda v zastoupení*, 1967) a próza pro děti *Táňa a dva pistolníci* (1965), které však do tohoto svazku, stejně jako rukopis dramatu *Marodiáda* napsaného společně s Josefem Jedličkou (1955), nezahrnujeme.

II/ DÍLO JANA ZÁBRANY

Když pětadvacetiletý Jan Zábrana přispívá v roce 1956 do ineditního sborníku *Život je všude* reprezentativním výběrem ze tří rozpracovaných básnických sbírek, má už za sebou stovky juvenilních básní, první básnické překlady, ale také zatčení a uvěznění obou rodičů v letech 1949 a 1951, čtyři semestry teologie na pražské Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě a dva roky ve vagonce Tatra Smíchov a radotínské smaltovně. Byly to určující roky, ke kterým se bude ve všech svých textech v příštích desetiletích neustále vracet, a to ještě častěji než ke vzpomínkám na dětství a poslední bezstarostná léta v Humpolci.

Ve sborníku *Život je všude*, který sestavili Josef Hiršal a Jiří Kolář a do něhož přispěli vedle pořadatelů Bohumil Hrabal, Emil Juliš, Josef Škvorecký (pod jménem Josef Pepýt), Milan Hendrych, Jiří Kuběna a Václav Havel, vystupuje Jan Zábrana jako v podstatě už hotový autor (název sborníku je odvozen ze závěru Havlovy stati *Nad prózami Bohumila Hrabala*). Od juvenilií, které psal a spolu s prvními úvahami a recenzemi publikoval v časopisu reálného gymnázia v Humpolci *Výkvět*, urazil dlouhou cestu: vzdálil se původnímu okouzlení Fikarem, Hrubínem a Jeseninem a získal zralější přístup k vlastnímu psaní. Posledního prosince roku 1948 si septimán Zábrana do deníku zapisuje: „Počítal jsem básničky letos. Je jich 173 a 9 přeložených“ (*Celý život*, 2001, s. 92). Také úhrn juvenilní tvorby, jak ji představil

svazek *Nápěvy* (2007), který obsahuje víc než 400 Zábranových básní z let 1945–1954, z nichž ale editor dal stranou ty, které jsou protoverzemi básní později zařazených do trojice knižně vydaných sbírek, a zároveň některé větší celky včetně sbírky *Jeviště jednoho jara* (1954), svědčí o tom, že Zábrana se patrně zprvu k napsaným básním nevracel a psal lehkým perem a se značnou intenzitou. Pořádání autorovy básnické pozůstalosti, o kterém referuje ediční poznámka *Nápěvů*, zároveň dokládá, že už hluboko v padesátých letech Zábrana své texty (bez sebemenší naděje na publikování) také komponoval do celků, které opakovaně přepracovával a cizeloval, takže jak znění jednotlivých básní, tak složení souborů zůstávalo otevřené. Do roku 1954 víme kromě *Černé lyriky*, *Análů* a *Let s Helmutem* — tak se tehdy jmenovaly tři později publikované sbírky — ještě o souborech s názvy *Monotónní básně*, *Nápěvy*, *Únor 1954* a *Pásmo*, z nichž některé byly několika texty zastoupeny ve výboru z pozůstalosti *Jistota nejhorsího* (1991).

Sborník *Život je všude* obsahuje celkem 39 Zábranových básní uspořádaných do tří oddílů podle jednotlivých sbírek (názvy jsou ve sborníku uvedeny); Zábranovy texty patří mezi ostatními přispěvateli sborníku k nejpočetnějším. *Černá lyrika* (ve sborníku s vročením 1953, v prvním vydání v roce 1965 s podtitulem *Verše z let 1954–1962*) je zastoupena jednadvaceti, resp. dvaadvaceti básněmi. Básně jsou namísto názvů označeny čísly, ale číslování básní v pozdějším knižním vydání se mírně liší, takže do roku 1965 došlo buď k drobné změně v pořadí, nebo ve složení souboru. Přestože v pořadí poslední do sborníku zařazená báseň z *Černé lyriky* má číslo 64 (později 59) a knižní vydání obsahuje 90 básní, nelze předpokládat, že by sbírka v roce 1956 byla výrazně útlejší, protože varianty jednotlivých básní z poslední třetiny sbírky v rozsahu knižního vydání jsou doloženy mezi juveniliemi. Ze druhé sbírky, tehdy pojmenované *Anály* (s vročením 1955; v prvním vydání 1968 bez vročení, 51 básní), Zábrana vybral do sborníku jedenáct básní. Jejich pořadí neodpovídá uspořádání sbírky, ale zastoupení tří oddílů je proporční (o čtvrtý oddíl byly *Stránky z deníku* rozšířeny až po autorově smrti, viz níže). Ze sbírky *Léta s Helmutem* (s vročením 1956; v prvním vydání 1968 bez vročení, 16 básní) vešlo do sborníku šest básní, které později doznaly v porovnání s básněmi z *Černé lyriky* a *Análů* nejvíce změn, dvakrát se změnil i název sbírky. Ze zastoupení jednotlivých sbírek je tedy jednoznačně vidět, že Zábrana ve svém prvním poloveřejném autorském vystoupení opravdu vydával počet z rozsáhlého, v podstatě uspořádaného, ač rozhodně ještě ne uzavřeného básnického díla.

Úpravy, které později ve svých textech dělal, jsou převážně subtilní, a není tedy na místě mluvit o přepracovávání. Spíše jde o hledání rytmicky i formulačně dokonalého tvaru, jehož autor dociluje drobnou interpunkční nebo slovoslednou úpravou, výměnou synonym s různým příznakem apod. — jen výjimečně zasahuje např. do rýmových pozic nebo jednotlivé verše významově posouvá. U některých klíčových textů ze sbírky *Stránky z deníku*, jako např. báseň *Mladí Ovidiové se loučí*, která byla v roce 1957 také první básní Jana Zábrany publikovanou tiskem (ovšem bez dedikace Jiřímu Kolářovi), v časopisu *Host do domu*, autor později změnil jen jediné slovo. Můžeme tedy říci, že naprostá většina básní byla textově stabilní už v roce 1956. — Sledovat genezi jednotlivých básní, potažmo sbírek, soustavně však není úkolem tohoto vydání.

Jan Zábrana následně drobně korigoval i znění textů v již publikovaných sbírkách — s rozsahem těchto úprav, z nichž některé pouze napravovaly omyly v sazbě, se lze seznámit v různočtení (viz níže). O tom, že Zábrana byl schopen všechny své texty, ať již rukopisné náčrty, nebo znění označená za definitivní (včetně textů již publikovaných), znovu otevřít, přehlédnout a doformulovat, svědčí i několik případů, kdy se v sedmdesátých letech ve svém deníku zmiňuje o nálezu rukopisného fragmentu z padesátých let a přepisuje si jej (viz *Celý život*, s. 933–934). Tam, kde jsme měli možnost srovnávat, je zřejmé, že znění v deníku se od rukopisu liší, autor tedy k nalezenému textu nepřistupoval pietně ani jako k „pramenu“.

Jan Zábrana od konce padesátých let pravidelně otiskoval své překlady, příp. doprovodné texty s nimi spjaté v literárních časopisech, ale možností tímto způsobem publikovat vlastní básně měl méně (zprvu především v brněnském *Hostu do domu*, později též v *Sešitech*, *Plameni*, *Orientaci* a dalších). Sporadická publikační činnost se ale na jeho autorské praxi nijak významně neprojevila: nelze paušálně říct, že časopisecké otisky by v genezi dílčích básní představovaly zásadní zlom. Není neobvyklé, že změny v jednotlivých básních mají i regresivní tendenci a na básníkův stůl se vrací dříve zavržená řešení jednotlivých míst.¹ Nejčastěji se mezi časopiseckými otisky (na konci

---

1 Časopisecké otisky básní srov. v první části Soupisu díla Jana Zábrany, který sestavila Jana Valentová (oddíl I. Původní práce, in Jan Zábrana: *Potkat básníka*, Praha, Odeon 1989, s. 433–435). Soupis ovšem obsahuje četné nepřesnosti a je neúplný. Neeviduje např. otisk básně *Vandrovnická léta* (s poznámkou *Ze sbírky Stránky z deníku /1968/*), který se jako výstřížek dochoval v Zábranově pozůstalosti. Oddíl II. Překlady zase z pochopitelných důvodů nerozlišuje mezi překlady, jimž Zábrana své jméno jen propůjčil.

šedesátých let) objevují texty ze sbírky *Lynč* a jejich znění se od znění v prvním vydání (1968) odlišuje nejvíce, což by nasvědčovalo tomu, že především na této sbírce Zábrana tehdy pracoval.

Přestože máme tendenci v trojici Zábranových básnických sbírek sledovat vývoj jedné poetiky, od počátku jde spíše o trojí fazetu jednoho díla, s formálně odstíněnými polohami a nuancovanými návraty týchž utkvělých témat. Příznávaná, i v různých textech později tematizovaná kolářovská inspirace *Utkvělých černých ikon* je hlubší než společný zájem o zachycení útržků mluvené řeči a všednodenní městské kulisy: jde spíše o cit pro bolestnou osudovost civilních situací (Zdeněk Kožmín v *Literárních novinách* v roce 1966 mluvil o „problematizaci banality“) a pozici mluvčího jako svědka. Proti anonymitě této polohy stojí soubor sonetů *Stránky z deníku*, jambický deník prvního poválečného desetiletí (k němuž odkazuje původní název *Anály*). Na obojí poukázal ve své recenzi *Utkvělých černých ikon* a *Stránek z deníku* otištěné v roce 1968 v *Literárních listech* už Miroslav Červenka; v tiskem tehdy nevydané strojopisné recenzi *Lynče* dokonce poukazuje na vztah mezi Zábranovými básněmi a povídkami Josefa Škvoreckého (oba texty in *Obléhání zevnitř*, Praha, Torst 1996, s. 283–289).

Až chladně dokonale zvládnutí klasické formy autor ve *Stránkách z deníku* narušuje všudypřítomnými odkazy na konkrétní výroky a události, zabydluje citáty, dedikacemi, desítkami vlastních jmen, jakkoli často pouze v náznaku, s podstatnou mírou nedořečenosti.² Širokodechý, proměnlivý volný verš třetí sbírky, v níž scenerie z padesátých let získávají epické názvuky (takže se některé básně epizodicky a motivicky překrývají s pasážemi z povídek), je stejně soustředěný, a navzdory vši své adresnosti zároveň samomluvný, jako vázaný verš předchozích dvou sbírek. Tomu ostatně odpovídá i posuv v názvu: původní *Léta s Helmutem*, pojmenovaná podle přezdívky Zábranova přítele Josefa Holíka, hrdiny několika jeho povídek, který byl stejně jako on na začátku padesátých let studentem semináře, mají méně hodnotící ráz. Teprve později nabývají události oněch let v autorově reflexi novou povahu, lze je

---

2 Na mandelštamovské mísení vysokého a nízkého v Zábranových sonetech odkazuje německý bohemista Urs Heftrich ve stati Jan Zábrana a Osip Mandelštam; in *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*, Eva Kalivodová, Petr Eliáš (eds.), Praha, Karolinum 2018, s. 120–129. Jiří Trávníček připomíná mluvnost v Babelových povídkách, které Zábrana tehdy překládal (srov. *Poezie poslední možnosti*, Praha, Torst 1996, s. 102).

přehlédnout jako celek. *Lynč* je na titulním listu autorova výtisku prvního vydání přejmenován autorovou rukou na *Samosoud* (v denících srov. zápis ze září 1976: „Samosoud je samozřejmě lepší než *Lynč*. Vyjde-li někdy ta moje knížka znova, měl bych název změnit. Samosoud je mnohem lepší. Mnohem“, s. 475; a z února 1979: „Název LYNČ změnit na SAMOSOUD“, s. 644).

Po čtyřech semestrech na teologické fakultě byl Zábrana ze studia vyloučen a začal se živit jako dělník. Po několika přechodných zaměstnáních pracoval nejprve jako zámečnický vagonce Tatra Smíchov (tzv. Ringhofrárně), od srpna 1952 do května 1953. Od června téhož roku se pak živil jako brusič v provozovně družstva Smaltesia v Radotíně a posléze v Praze 7 Holešovicích, ve Veletržní ulici č. 37. V říjnu 1954 je na základě překladu veršů Sergeje Jesenina přijat do Kruhu překladatelů a začíná se živit jako překladatel na volné noze.

Už v době, kdy pracoval ve fabrikách, se seznámil s většinou „intelektuálních“ přátel, kteří pro něj byli určující v následujících letech (na rozdíl od Helmutha a dalších přátel a osob z dělnického prostředí ale až na Františka Jungwirtha v povídkách nevystupují, srov. zápis z února 1979: „jména lidí, s nimiž jsem v roce 1952–1953 dělal v *Tatrovce*“, s. 645). S Josefem Jedličkou a Alenou Synkovou (Munkovou, která v Zábranových denících figuruje také jako Alice nebo Alika) se seznámil na konci roku 1952, známá fotografie zachycující Jana Zábranu s Václavem Havlem a Jiřím Kuběnou jako mladistvé intelektuály je z roku 1953, k témuž okruhu patřila např. také Jiřina Schulzová, pozdější manželka Josefa Topola (které Zábrana dedikoval řadu milostných juvenilních básní datovaných do roku 1953), nebo Viola Fischerová; s Jiřím Kolářem seznámil Jana Zábranu Ivan Diviš ve stejném roce.

Vzhledem k dochovaným juveniliím a jejich vročení můžeme předpokládat, že jádro tří Zábranových básnických sbírek vzniká v letech 1954–1956, jak ale datovat kompaktní a později už podle všeho nerozšiřovaný soubor Zábranových povídek, v nichž reflektuje svá první pražská léta, doposud nevíme. Datace v edičních komentářích knižních vydání *Povídek* se opírá o vodítka, která nabízejí rukopisy (viz níže): 1954–1957. Přestože se některé z kratších povídek nebo fragmentů vracejí k mládí, potažmo dětství v Humpolci, šest či sedm klíčových povídek — *Psovod Gerža*, *V noci u pece*, *Kurevská zima*, *Peklo peněz*, *Smaltovna*, *povídka bez názvu*, situovaná do podnájmu v Podolí, jejímž hlavním hrdinou je František Jungwirth (zde pod incipitem *Přes Císařskou louku*), nebo nedokončená povídka *Srdce ženy* — mohlo vznikat souběžně

nebo bezprostředně po událostech s autobiografickým pozadím v těchto textech reflektovaných, tedy dříve než se soudilo.³

Zřejmě je, že Zábrana prozaik v těchto textech projevuje autorskou suverenitu a zralost snad ještě průkazněji než u tehdy vznikajících básní a že povídkové dílo je v jistém smyslu komplementární s dílem básnickým. Povídky, v nichž dominuje syrové, formálně vynalézavé a situačně přesné zachycení přímé řeči v běžných hovorech figur, s nimiž se spíše nenápadný vypravěč setkává v dělnickém prostředí, jsou na svou dobu zcela mimořádné a těžko hledáme „literární vzor“, který mohl Zábranu třeba i jen vzdáleně (např. v gymnaziální četbě) inspirovat nebo ovlivnit. Rané povídky Zábranova přítele Josefa Jedličky zůstávají v rukopisech, rané povídky Josefa Škvoreckého, u nichž lze vnímat poláčkovskou inspiraci, se Zábranovi v těchto letech dostávaly do ruky a víme, že si jich velice cenil (se Škvoreckým se seznámil v říjnu 1954 a záhy se patrně stal pozorným čtenářem jeho rukopisů, srov. obsáhlou vzpomínku z května 1978 v *Celém životě*). Společné je v nich např. zachycení životního pocitu (lapidárně pojmenovaného v názvu Škvoreckého povídky Špinavý, krutý svět); na rozdíl od Škvoreckého však Zábrana jen zcela výjimečně ironizuje prostředí svého mládí a naopak často dává více prostoru ostatním mluvčím než introspekci vypravěče.

Bolestně měličká poloha, vlastní onomu předčasně dospělému mladíkovi, který se za sebou jako mluvčí ohlíží v některých básních, a především reflexím z tohoto období v denících (kde ovšem víc než v povídkách přicházejí ke slovu vzpomínky na fatální milostné vztahy), je v povídkách přítomná spíše jen na horizontu. Autobiografické motivy *Stránek z deníku*, zakomponované do složité sítě konkrétních reminiscencí, náznaků, citátů a parafrází na klasická díla, mají svůj protipól v bohorovných páskovských hovorech i hrabalovských sekvencích, v nichž se nebojuje o pravý výraz, ale jazyk unáší skutečnost s sebou v jakési aktuálně prožívané bezstarostnosti.

Jako překladatel se Jan Zábrana zprvu věnoval literatuře ruskojazyčné. Jeho prvními jazyky byly ruština a francouzština, anglicky se učil postupně sám. Mezi první jeho překlady patřily básně Sergeje Jesenina a jednotlivé texty jiných básníků, uváděné v různých výběrech. Autoři, na které se na přelomu

---

3 Povídka s incipitem Přes Císařskou louku má jako jedna z mála vrocení, 1954, a to odpovídá zmínce v úvodu textu: „Bylo šest hodin večer, konec července 1954.“ (Zábrana byl hlášen k trvalému pobytu u ing. Bohumila Masáka v Podolí v ulici Na dolínách 11 od září 1952.)

padesátých a šedesátých let zaměřoval, představovali v ruské literatuře volbu nesamozřejmou a jejich přijatelnost pro oficiální literární provoz byla vždy nejistá, jako v případě jemu nejmilejších Isaaka Babela a Ivana Bunina, jejichž dílu se věnoval soustavně do konce života. Co znamenalo být na sklonku padesátých let v Československu překladatelem ruské literatury, přesně vystihuje Zábranaův zápis z března 1985: „Samozřejmě že jsem celý život pracoval s cenzurou v zádech a že jsem mohl dělat jen to, co tak či onak šlo [...], ale při tom všem jsem se snažil aspoň o jedno: zdánlivě jen zkorigovat, ale de facto rozmetat zavedenou představu o ruské literatuře — přeložit autory, jimž oni ve své zaslepenosti a obblbenosti sovětskou oficiální propagandou upřeli svou pozornost a vypudili je z obrazů, autory, které obešli a zatajili — Babela, Platónova, Cvetajevovou, Mandelštama, Bunina (toho nechali překládat neschopným, druho- a třetířádným neumětelům, čímž se in effecto postarali o to, aby zanikl, aby představa o jeho skutečném významu vůbec v Čechách nemohla vzniknout), ale i ukázat ve zcela jiném světle ty, které k nám uváděli ve zparchantělé podobě, ze ‚sovětského‘ zorného úhlu, jako třeba Jesenina a Pasternaka“ (s. 874).

Jan Zábrana spolu s Josefem Škvoreckým, Stanislavem Marešem, Jiřím Valjou a dalšími patřil mezi ty, kteří českému prostředí zpřístupňovali, ze začátku především v nově založeném časopisu *Světová literatura* (jehož redaktorem byl od roku 1956 Škvorecký), překlady z nejnovější americké poezie, zejména tzv. beatniky (v *Hostu do domu* a *Světové literatuře* Zábrana překlady a s nimi spjaté články publikoval už od konce padesátých let, zprvu též pod pseudonymy). Tehdy se Zábrana také podílel na řadě výborů z americké poezie, z nichž nejznámější je patrně ten, který sestavil se Stanislavem Marešem — výbor *Obeznamení s nocí* vyšel v roce 1967 ve výběrové řadě Klubu přátel poezie nakladatelství Československý spisovatel. Zdomácnění poezie Gregoryho Corsa, Lawrence Ferlinghettiho a Allena Ginsberga, symbolizované v kulturní paměti především slavnou účastí posledně jmenovaného na pražském studentském majálesu v roce 1965, je bezesporu hlavně dílem Jana Zábrany. Překlad knihy Warrenna Millera *Prezident krokodýlů*, který vyšel v roce 1963, ale byl dostupný pouze pro „odborné a studijní účely“ (tisk pro interní odběratele), byl patrně výsledkem spolupráce Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany, o jejíž podobě se vedla rozsáhlá diskuse v devadesátých letech (překlad vyšel pod Zábranovým jménem a k jeho autorství se po roce 1989 přihlásil Škvorecký).⁴

---

4 Autorskému i lidskému vztahu Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého včetně této kauzy se věnuje doslov Michala Přibáně v edici jejich vzájemné korespondence

Z pozdějších překladů z anglicky psané literatury byla Zábrana zvláště blízka kniha Josepha Conrada *Srdce temnoty*, na jejímž překladu pracoval v roce 1979. Jako k obživě, ale nikoli bez čtenářského gusta přistupoval v sedmdesátých a osmdesátých letech k překladům detektivek (Arthur Conan Doyle, Agatha Christieová, Ed McBain), soustavněji se věnoval také dílu Grahama Greena.

Jistým završením byla pro Zábrana práce na básnické sbírce *Ariel* Američanky Sylvie Plathové, stála ho však mnoho sil. Kniha vyšla až po jeho smrti v roce 1984, stejně jako obsáhlý výběr z poezie Lawrence Ferlinghettiho *Čtu báseň, která nekončí*, který dokončoval na jaře 1984, před svou poslední hospitalizací.

Přehlednutí Zábranova překladatelského díla i četba vynikajících esejů, které mj. v podobě doslovů jeho překlady doprovázely (knižně byl vydán výběr pod názvem *Potkat básníka*, 1989), svědčí o tom, že k překladatelskému povolání přistupoval Zábrana s důsledností, vehemencí, vášní a vysokými nároky jemu vlastními, jakkoli pro něj ze začátku představovalo spíše nevyhnutelný „sňatek z rozumu“ a nikdy se zcela nezbavil pocitu, že se tak děje na úkor jeho vlastního psaní. Urputnost, s jakou hledal přesnou jazykovou nuanci, vnímání závazku ve vztahu k překládanému dílu i intenzivně prožívaná možnost sdílet určitý životní pocit činí z jeho překladů součástí jeho vlastního autorského vkladu do české literatury.

Produkcí normalizačních nakladatelství, jejichž chod byl plně centralizovaný, shora řízený schvalovacími mechanismy a zdola živěný podvědomě fungující autocenzurou, Zábrana za plnohodnotnou jistě nepovažoval; na přelomu let 1969 a 1970 zmizela z nakladatelských plánů celá řada titulů, které měl Zábrana už přeložené.⁵ S praktikami, které provázely vydávání překladové literatury, zápasil dennodenně a všímal si jich i u knih, které se mu dostaly do rukou nebo o jejichž osudu se doslechl.⁶ To, co provázelo každý „nepokrokový“ titul, od jeho prosazení do edičních plánů až po znění tiráže

---

Jak je ve větě člověk, Alena a Michal Přibáňovi (eds.), Praha, Books and Cards S. G. J. Š. 2010.

- 5 Na klíčovém překladu Pasternakova *Doktora Živaga* usilovně pracoval v létě a na podzim roku 1968, smlouvu na vydání překladu nakladatelství Československý spisovatel zrušilo v roce 1970.
- 6 Zábranova žena Marie pracovala celá sedmdesátá a osmdesátá léta jako nakladatelská redaktorka v Odeonu, poté, co v roce 1970 musela odejít z redakce *Světové literatury*.

a výplatu honorářů, popisuje trýznivě i sarkasticky řada míst v *Celém životě*. Důležitým svědectvím je ale také nedávno vydaná Zábranova korespondence s překladatelem Antonínem Přidalem z let 1963–1984 *Když klec je pořád na spadnutí* (2018, ed. J. Opelík), jehož jméno bylo dlouho v tirážích méně přijatelné než Zábranova, takže Zábrana takzvaně pokryl jeho překlad románu J. B. Priestleyho *Dobří kamarádi* v roce 1980. Za normalizace propůjčil své jméno také několika dalším překladům svých kolegů.

Nabízí se otázka, proč Zábrana po roce 1968 nikdy nepublikoval ineditně. Když v roce 1956 přispěl do sborníku *Život je všude* téměř čtyřmi desítkami básní, představoval reprezentativní výběr ze své dosavadní tvorby — což byla zcela jiná situace než na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy vedle jednotlivých náčrtů a veršových segmentů, jimiž se plnily stránky jeho deníkových sešitů, které zkraje devadesátých let vyšly ve výboru s názvem *Celý život*, psal spíše jednotlivé básně a nepracoval soustavně na žádné básnické sbírce. Jediný dílčí soubor (13 básní), který v tomto období postupně vznikal (nebo do něhož si postupně střídal průběžně psané básně-sonety), měl být později připojen jako nový, čtvrtý oddíl ke sbírce *Stránky z deníku* — jak autor udal pro případ, že by jej nestihl dokončit. Poslední datovaná báseň z konvolutu autorem označeného jako „Stránky z deníku 2“ je z května 1983 — a Zábrana zemřel v září následujícího roku.

Vezmeme-li v úvahu, že básně, které napsal a pořádal do sbírek v první polovině padesátých let, mohl přepracovávat a nechat zrát ještě v šedesátých letech, než vyšly knižně (a že jejich znění ještě i pak dodatečně drobně upravoval), nepřekvapí nás, že impulzivní, radikálně nová vrstva jeho poetiky, jakou představují dlouhé, asociativní básně psané volným veršem, vznikající jednotlivě od ledna 1969, zprvu při pobytech v Domě spisovatelů v Horním Smokovci ve Vysokých Tatrách, nenašla definitivní podobu v uzavřené sbírce. Jádro *Zdi vzpomínek* Zábrana napsal v následujících dvou a půl letech, v létě 1971 provedl první revizi stávajícího souboru a opustil původní název *Samo-mluvy*. I tato (poslední datovaná) revize, stejně jako rozpracovaná podoba čtyř básní připojených k souboru později, ale svědčí o tom, že k uzavření textového znění jednotlivých básní, potažmo celé sbírky, bylo ještě hodně daleko.

Situace ale byla málo srovnatelná i v „podzemní“ ediční praxi. Společné vystoupení skupiny přátel v almanachu *Život je všude*, jehož exempláře neobdrželi ani všichni přispěvatelé, mělo úplně jinou funkci než samizdatová vydání na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy začalo být zřejmé, že dosah strojopisů šířených zprvu v několika desítkách kopií ve víceméně uzavřených

komunitách do jisté míry začíná suplovat svobodný literární provoz — s různými edičními značkami a profily, literárními časopisy a rozrůstajícím se spektrem oborových i žánrových zaměření. Sborník *Život je všude* působí jako senzace spíše zpětně, na literární historiky (prvního knižního vydání se dočkal až v roce 2005). Zahrnuje jména, která oficiální literární provoz začal „objevovat“ a jako debutanty tisknout teprve o několik let později, ačkoli již dávno předtím stihli českou literaturu podstatně ovlivnit, takže celá šedesátá léta budou příliš krátká na to, aby jejich podstatná raná díla stihla vyjít (nebo vyjdou v okleštěné, cenzurované podobě). Nemluvě o tom, že osobnosti jako Josef Škvorecký nebo Václav Havel budou samy běh literárních dějin aktivně určovat po celá šedesátá léta v redakcích časopisů a na sjezdech spisovatelů... Proto např. i filiace mezi Zábranovými, Hrabalovými nebo Jedličkovými prozaickými texty z padesátých let, ale třeba i povídkami rovněž proskribovaného Ladislava Dvořáka, vyjdou najevo až o dalších několik desetiletí později. Podobně i dědictví Skupiny 42, resp. vliv básnických textů Jiřího Koláře na Jana Zábranu (a potažmo i jeho zájmu o anglofonní literatury), bude v šedesátých letech v oficiální literatuře z neznalosti vydáván za doklad spříznění s generací časopisu *Květen*, jejíž poezie všedního dne byla ve skutečnosti reakcí na schematismus dobově přijatelných, resp. povolených literárních projevů.

Na konci sedmdesátých let nezůstal ze Zábranových nejbližších přátel v Československu téměř nikdo. Z autorů zastoupených v Kolářově sborníku odešli do exilu už po roce 1968 Zábranovi přátelé Josef Jedlička a Josef Škvorecký, z dalších blízkých pak např. básníci a překladatelé Stanislav Mareš, Ivan Diviš, Antonín Brousek nebo Viola Fischerová. Začátek osmdesátých let je také období tzv. akce Asanace, jejímž cílem bylo policejní šikanou přimět vytipované, režimu nepohodlné osoby k „dobrovolné“ emigraci, a přestože šlo především o zástupce výrazně mladší generace, než byla ta Zábranova, z jeho vrstevníků a přátel odchází tehdy do francouzského exilu např. zakázaný básník a překladatel Jan Vladislav, v šedesátých letech krátce šéfredaktor *Světové literatury*.

Stejně jako Zábrana nechoval plané naděje na dlouhodobou změnu tuземských poměrů za pražského jara, a to zvláště proto, že „vyrovnávání“ s dědictvím padesátých let nepovažoval u vládnoucí garnitury, ve společnosti ani u jednotlivců zdaleka za adekvátní (a sám u sebe je pociťoval jako ránu stále otevřenou), sledoval např. i dění kolem Charty 77 poněkud rezervovaně. Je potřeba vzít v úvahu, že sedmdesátá léta byla také obdobím, kdy se staral o své rodiče (Jiřina Zábranová, učitelka, po válce členka Ženské národní rady,

zatčená v listopadu 1949, odsouzená v květnu následujícího roku k 18 letům odnětí svobody, odseděla víc než 10 let a zemřela v roce 1974 ve věku 71 let;⁷ Emanuel Zábřana, učitel, zatčen v říjnu 1951, v květnu následujícího roku odsouzen k 10 letům odnětí svobody, z vězení se vrátil rovněž v květnu 1960 a zemřel v roce 1978 ve věku 78 let).

Jan Zábřana nechtěl slyšet ani o možnosti publikovat v domácích podmínkách nevydatelný překlad Pasternakova *Doktora Živaga* v exilovém nakladatelství manželů Škvoreckých Sixty-Eight Publishers (srov. Příběhův doslov zmiňovaný výše, s. 272). Považoval to, jak o tom svědčí také jeho komentáře k poslechu referencí zahraničního rozhlasu o tuzemském dění, za příliš nebezpečné zahrávání si s bdělostí těch, kteří reálně uplatňovali svoji moc při rozhodování o tom, co bude vycházet, kdo to bude překládat apod., a na jejichž pravidla hry Zábřana ve snaze zachovat si holé živobytí v normalizovaném Československu přistoupil — a patrně ho to stálo i poslední zbytky sil.

Když v roce 1989, pět let po Zábřanově smrti, vyšel v Odeonu rozsáhlý výbor ze Zábřanových esejů nazvaný *Potkat básníka*, který sestavili Antonín Přidal a Vladimír Novotný (s doslovem, který autora vynáší i ospravedlňuje ještě v duchu tehdejších poměrů) a graficky upravil Vladimír Nárožník, nikdo ještě nemohl tušit, že obdobně graficky řešené svazky budou v nadcházející dekádě ve svobodné zemi uvádět do skrytých dějin české literatury desetitisíce čtenářů.

V prvních polovině devadesátých let bylo z díla Jana Zábřany vydáno dalších pět titulů: výbor z básnické pozůstalosti *Jistota nejhoršího* (1991), básnická sbírka *Zed' vzpomínek* (1992), první vydání výboru z deníků *Celý život* (1992), *Sedm povídek* (1993) a soubor *Básně* (1993). Zábřanovo dílo se tak mezi umlčovými autory předchozí éry stalo jedním z nejrychleji dostupných, ačkoli ani jedna ze zmíněných edic nemohla stavět na vydáních ineditních, protože ta zkrátka neexistovala. Specifické bylo i to, že největší ohlas měl *Celý život*, tedy ta část díla, na jejíž zveřejnění zprvu zřejmě nepomýšlel a zmínil se o ní až nedlouho před svou smrtí svým nejbližším (jako případné „lektory“ prý tehdy určil mj. Miloslava Žilinu, Antonína Přidala a Vladimíra Justla). Myslím, že je dnes zřejmé, že bez *Celého života*, Zábřanových znovu vydaných básní a nově objevených povídek by literární život devadesátých let vypadal podstatně jinak.

---

7 Nakladatelství Torst vydalo v roce 1994 vzpomínkový text Jiřiny Zábřanové nazvaný *Ohlédnutí*, který reflektuje zejména roky jejího věznění v komunistických lágrech.

Vydání *Celého života* předcházely výběry ze Zábrany básnické pozůstalosti *Jistota nejhoršího* (1991), který připravil k vydání Jiří Trávniček (kniha obsahuje mj. podrobné kalendárium Zábrany života a přílohy v podobě faksimilií, např. pozoruhodný Zábrany strojopisný dopis adresovaný Jiřímu Kolářovi k jeho šedesátým narozeninám, v němž Zábrana vzpomíná na jejich setkávání). Relevantního, spolehlivého a úplného vydání se podstatná část raných rukopisných cyklů, z nichž Trávniček vybíral, dosud nedočkala (srov. ed. pozn. svazku sestaveného z juvenilií, *Nápěvy*, s. 536 a 539; v *Jistotě nejhoršího* byl také až na čtyři čísla přetištěn IV. oddíl *Stránek z deníku* a ze *Zdi vzpomínek* básně Druhá, Třetí, Šestá, Sedmá a Mrak [...]). V následujícím roce Trávniček připravil první vydání rukopisné sbírky *Zeď vzpomínek* (1992), jež vyšlo v brněnském nakladatelství Atlantis, stejně jako o rok později vůbec první vydání Zábrany povídek z padesátých let, jejichž rukopisy se nedlouho předtím našly v autorově pozůstalosti. Zábrany naprosto neznámé povídkové dílo⁸ tak v devadesátých letech bylo recipováno společně s nově čtenými básnickými sbírkami ze šedesátých let, s jejichž souborným vydáním ve svazku *Básně* přišla nakladatelství Torst a Mladá fronta v roce 1993 (ed. J. Trávniček).

Celý život jako obsáhlý výběr z deníků uspořádali Dušan Karpatský a Jan Šulc a k vydání připravily Edita Vitoušová a Marie Zábrany; knize předcházelo v roce 1991 otiskování ukázek na pokračování v obnovených *Literárních novinách*, které inicioval Dušan Karpatský, jejich tehdejší redaktor. Ukázky vycházely pod názvem *Modré sešity*, podle modrých obálek školních sešitů označovaných Janem Zábrany jako *Disiecta membra* (lat. doslova „rozházené údy“, přeneseně „nesoustavné, nespojitě části“). Výbor z těchto 127 sešitů z let 1970–1984 v torstovské edici doplňují gymnaziální deníky, které si Zábrana vedl ještě v Humpolci, a útržky ze zápisků z první poloviny padesátých let nebo z roku 1966 (celkově ale zabírají záznamy z let 1950–1969 asi jen 30 stran z více než tisícistránkového prvního vydání). Uzavírají jej zápisky z nemocnice z posledních měsíců autorova života. Rozsah svazků a podoba záznamů později ve čtenářském povědomí poněkud zastřely skutečnost, že se jedná o výběr: stranou zůstaly rozsáhlé výpisky z četby, rozpracované verze překladů a jiné pracovní poznámky, které tvořily zhruba třetinu rozsahu (srov. ed. pozn., s. 1068). Titul, zvolený editory podle úvodního a závěrečného

8 Ke své povídkové tvorbě se také Zábrana až na několik jednotlivých výjimek ve svých denících téměř nevrací. Často citovaný výrok „Ve mně je potracený prozaik“ je veršem z básně *Třetí ze Zdi vzpomínek* (srov. zde s. 283).

verše básně č. 90 ze sbírky *Utkvělé černé ikony*, resp. dosud nevydané básnické skladby *Havran*,⁹ kromě odkazu k tomu, že deníky Jana Zábrany provázely celým životem, nabízí i celou řadu dalších výkladů, které se vztahují k životu v totalitním režimu.

V jistém ohledu lze říct, že s *Celým životem* se v české literatuře nově etabloval bezsřezový žánr, jehož edicemi se zprvu profilovalo i nakladatelství Torst, které *Celý život* (a další svazky v Nárožníkově grafické úpravě, tedy *Básně* a později *Nápěvy* a *Povídky*) vydalo. Ve dvou svazcích vyšel poprvé v roce 1992, kdy se stal Knihou roku v anketě *Lidových novin*.¹⁰ Nešlo přitom zdaleka jen o podstatné svědectví a docelení paměti národa, ale také o opětovné poukázání na význam deníkové literatury jako uměleckého žánru, resp. jeho sepětí s ostatními žánry v jediném díle, podobně jako u Jakuba Demla. Postavil-li se *Celý život*, s náčrtly básní a překladů, reflexemi četby, literárního života a především politického dění, ve vši hloubce svých existenciálních, morálních, milostných i tvůrčích trýzní, do kontrastu s tím, co většina tehdejších čtenářů znala z normalizačního provozu jako jedinou, oficiální linii české literatury (provozu, který z Jana Zábrany prostě udělal „jen překladatele“, jakkoli to byla jediná oblast, v níž se mohl, řečeno nepěknou hantýrkou literárních dějin, uplatnit), bylo zřejmé, že nároky na autorskou a lidskou integritu „celých životů“ nelze z literatury škrtnout. *Let let* Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové vyšel tiskem poprvé postupně v letech 1993–1994, *Teorie spolehlivosti* Ivana Diviše v roce 1994, část *Deníku* Pavla Juráčka v roce 2003, *Otevřený deník* Jana Vladislava v roce 2010.

III/ PROMĚNY TEXTU

BÁSNĚ

Tento oddíl navazuje na souborné vydání tří básnických sbírek Jana Zábrany, které s názvem *Básně* vydala nakladatelství Mladá fronta a Torst v roce 1993. Tamní edici uspořádal a k vydání připravil Jiří Trávniček, který se opíral o autorovy exempláře knižních vydání těchto sbírek ze šedesátých let: *Utkvělé černé ikony* (1965), *Stránky z deníku* (1968) a *Lynč* (1968, později

---

9 Jejím volným pokračováním je např. sekvence infinitivů na začátku deníku z roku 1966 i některé zápisky ze sedmdesátých let.

10 Podruhé vyšel roku 1993; třetí, jednosvazkové vydání, doplněné výběrovým jmenným rejstříkem, vyšlo v roce 2001.

OBSAH

BÁSNĚ	7
Utkvělé černé ikony	9
1.....	11
2.....	12
3.....	13
4.....	14
5.....	15
6.....	16
7.....	17
8.....	18
9.....	19
10.....	20
11.....	21
12.....	22
13.....	23
14.....	24
15.....	25
16.....	26
17.....	27
18.....	28
19.....	29
20.....	30
21.....	31

22	32
23	33
24	34
25	35
26	36
27	37
28	38
29	39
30	40
31	41
32	42
33	43
34	44
35	45
36	46
37	47
38	48
39	49
40	50
41	51
42	52
43	53
44	54
45	55
46	56
47	57
48	58
49	59
50	60
51	61
52	62
53	63
54	64
55	65
56	66
57	67
58	68

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

59	69
60	70
61	71
62	73
63	74
64	75
65	76
66	77
67	78
68	79
69	80
70	82
71	83
72	84
73	86
74	88
75	89
76	91
77	93
78	94
79	95
80	96
81	97
82	99
83	100
84	101
85	103
86	105
87	106
88	108
89	111
90	115
Stránky z deníku	119
I	121
Léto 1944	123
Vzpomínka na mrtvou dívku	124

Splendid isolation destroyed	125
Dožínky v létě 1945.....	126
Večerní vlaky.....	127
Podnájem.....	128
Pražský podzim.....	129
Za mrtvou	130
Mladí Ovidiové se loučí.....	131
Děkabristé	132
Petraševci jako živá tradice	133
Kancelář dětství	134
Vesnický cirkus.....	135
Pálení čarodějnic (I).....	136
Pálení čarodějnic (II).....	137
Žalm	138
Vandrovnická léta	139
II	141
Sentimentální cesta.....	143
Původ	144
Curriculum vitae (breve).....	145
Holiči	146
Půlnoční monolog	147
Dobře orientované ženy	148
Vánoce	149
Večer slaměného vdovce.....	150
Obrazovka	151
Jeden den.....	152
Korouhve králů.....	153
Vesnice 1955.....	154
Básníku V. H. je padesát let	155
Život ve městě, mládí na venkově.....	156
Milostné zvířátko.....	157
Pásek vypravuje o tom, jak začal konec.....	158
Zkrat	159

III.	161
Tři věty paměti	163
Technický rozvoj	164
Dítě komentuje druhý poločas	165
Zde by měly kvést	166
Za Karlem Černým	167
♀	168
Půjčená kniha	169
Za živou	170
„Mladá léta“	171
Na Poříčí č. 42	172
Třicet	173
Básníci, věštci... atd.	174
Žarlení	175
Rituál	176
Odejít	177
Sídlíště	178
Černá ranní vzpomínka	179
IV.	181
Běsi	183
Předplatné	184
Svítáníčko	185
Zlatý skalp	186
Spolužáci	187
Aféra Oféra	188
Marnost	189
Ten on, ten já	190
Holubi	191
Konec léta	192
Slovníkové heslo	193
Četba starých novin	194
Negalantní konverzace	195

Samosoud	197
I	199
Učte se	201
Trolejbus	203
Praní prezervativů	205
Jedenáct	207
Soumrak ze stráně nad Radotínem	209
Lynč	211
Korejci v Praze	215
Černá višeň	217
II	219
Malé město	221
Ring	233
Milostná píseň Josefa Nováka	235
Letadla	239
Komparz	241
Blues Josefa Nováka	245
Večer krátkých filmů	247
Žalozpěv nad osmi	254
Kruhy	258
O svatbě Josefa Nováka	260
Lidé, na které jsem si vzpomněl dnes dopoledne	262
Zed' vzpomínek	265
První (Noc v Tatrách)	267
Druhá (Druhá noc)	273
Třetí	279
Čtvrtá	287
Pátá	295
Šestá (Vladimírův pohřeb)	302
Sedmá	307
Devátá	311

Báseň o Vánocích, sedmiletém dítěti a zemřelém Bohuslavu Reynkovi	315
MRAK, MRAČENKA, MRAČNO, MRAČENÍ aneb dopis Myšutovi z momentálního rozpoložení ducha.	319
/// („Miláčku, mělaš břicho jako peřinku!“).	324

POVÍDKY	331
Mobilizace	333
Nohy	344
Vzpomínka	347
Psovod Gerža.	352
V noci u pece.	399
Kurevská zima.	425
Peklo peněz	440
Smaltovna	462
* * * (Začalo to 27. června)	473
* * * (Roh plakátu se odchlípuje)	481
* * * (Otec se navečeřel).	531
* * * (Přes Císařskou louku)	536
Srdce ženy	566
KOMENTÁŘ	589
JAZYKOVÁ POZNÁMKA	645
VYSVĚTLIVKY	649

svazek 108

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Jan Zábrana

Básně a povídky

Text k vydání připravila, komentář a vysvětlivky napsala Adéla Petruželková

Obálka (s použitím obrazu Mikuláše Medka *3904 starých*

růžových centimetrů, 1962), vazba a grafická úprava Jana Vahalíková

Výběr ilustrace na obálku Stanislava Fedrová

Odpovědná redakce Petra Hesová

Sazba písmem Tabac Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a vydavatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2020 jako 1797. publikaci vydavatelství Host

693 stran

V České knižnici vydání první